

Juha Varto

Vastuu aidsin aikakaudella

50 vuotta kestäneen nautinnon ajan jälkeen saimme uuden vaivan, immuunikadon, jonka leviäminen on leimallisesti kiinni seksistä. On vakavasti väitetty, että aids on luonut uudenlaisen tilanteen ihmisten välisissä suhteissa: kuka tahansa ihminen voi olla kohtalokas, viedä terveyden ja antaa kuoleman.

Ongelma

Stefan Zweig kertoo, kuinka iloista opiskelijaelämää viettäneet nuorukaiset hankkivat porttoloissa kupan ja sen todettuaan ampuivat itsensä, koska tiesivät, ettei heille ollut tarjolla elämää, jota olivat suunnitelleet: avioliitto (1800-luvun porvarillinen puite), ura, korkea (porvarillinen) moraali ja lisääntyminen (1800-luvun käsitys elämän merkityksestä) olivat tavoittamattomissa. Kuolema kuppiaan tuli olemaan hidas ja nöyryyttävä, jätti toisten armoille ja eteni kärsimyksestä toiseen.

Vielä 1940-luvun seksivalistuskirjoissa oli pelottava kuva, jossa mies sai tartunnan "kuppatautisen naisen suudelmasta" ja vei sen kotiinsa, tuhoten täten porvarillisen onnen.

50 vuotta sitten kuppa nujerrettiin. Se oli ollut kuolemaan ja edeltävästi vakavaan invaliditeettiin (halvaukseen, mielisairauteen, ruumiinosien mätänemiseen) johtava tauti aina epidemisestä ilmaantumisestaan lähtien, noin vuosina 1540-1950. Kuppiaan kuoli 1500-luvun Euroopassa lähes 35% väestöstä, joten kuppa oli yhtä lailla kohtalokas kuin Musta Surma. Kuppiaan ei ollut mitään lääkettä vaikka joillakin aineilla, esimerkiksi elohopealla, saatettiin parantaa huomattavasti kuppatautisen oloa, joskin seurauksena usein tullut elohopeamyrkytys heikensi potilaan tilaa entisestään.

Penisilliini ratkaisi kupan ongelman. Samalla se muutti seksuaalikäyttäytymistä. 1800-luvulta peritty porvariston lisääntymis-moraali väistyi konkreettisesti uuden keskiluokan nautinto-moraalin tieltä. Kun kuppa oli voitettu, nautinnolle ei ollut estettä eikä pidikettä.

50 vuotta kestäneen nautinnon ajan jälkeen saimme uuden vaivan, immuunikadon, jonka leviäminen on leimallisesti kiinni seksistä. On vakavasti väitetty, että aids on luonut uudenlaisen tilanteen ihmisten välisissä suhteissa: kuka tahansa ihminen voi olla kohtalokas, viedä tervey-

den ja antaa kuoleman.

Aidsin mukana syntynyt tilanne ei kuitenkaan ole uusi, pikemminkin olemme palanneet vanhaan.

Väitetään myös, että jokaisen täytyy kantaa vastuu uudesta tilanteesta: toista ei saa saattaa vaaraan eikä itse saa asettua alttiiksi vaaralle. Opaskirjat, opetus ja koulutus korostavat, että seksiin liittyy uusi vastuu.

Uuden vitsauksen saaminen ja levittäminen ovat kiinni ihmisen nautintotavoista. Niinpä nykyinen moraali on alkanut käyttää muistumaa vanhasta porvarillisesta moraalikäsitelmästä, jossa yhdistyvät vastuuttomuus ja synti. Nyt keskiluokan maailmassa yhdistetään holtittomuus ja sairaus.

Mitä vastuu tarkoittaa?

Vastuu tarkoittaa vastaamista siihen, mikä todella on. Jokin ilmaisee itsensä ja vaatii ihmistä vastaamaan tähän. Se, mikä vastuun näin synnyttää, ei voi olla ihmisen oma kuvitelma, uni tai toive, koska niissä ihminen voisi muotoilla vastaamisensa kuvittelemalla. Kun puhutaan vastuusta, korostetaan samalla, että sitä ei voi itse määrätä, kuvitella tai muotoilla vaan kyse on vaatimuksesta, joka tulee todellisesta tai vieraasta, toisesta, jota ei voi itse määrätä.

Vastuusta puhuttaessa lukuisat kielikuvat ovat olleet omiaan hämärtämään ilmiön sisältöä.

Puhutaan "vastuun kantamisesta" ikäänkuin olisi kyse taakasta. Kuva on hyvä: minä kannan vastuun jokaisesta teostani sen mukaan, kuinka muu siihen suhtautuu. Jokainen tekoni aiheuttaa kaikessa muussa (ympäristössä, muissa ihmisissä, kulttuurisissa rakenteissa jne.) vaikutuksia, joista en voi olla etukäteen täysin selvillä. Nämä vaikutukset, "seuraukset", ovat aina yllättäviä, kukin mittakaavansa mukaan. Minä en voi kieltäytyä kokonaan näkemästä näitä vaikutuksia ja niiden arvaamattomuutta. Se, että myönnän tekojeni vaikutukset

arvaamattomiksi, tarkoittaa vastuun kantamista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että olisin "syyllinen" näihin vaikutuksiin, sillä kompleksisessa maailmassa ei ole mahdollista pitkälle ennakoita, mitä seurauksia omista toimista on. Jossain määrin voin olla tietoinen (tiedon, kokemuksen, arvaamisen, ennakoimisen avulla), mutta jokaisen tilanne, jossa toimin, on aina uusi ja vaikutuksiltaan ennalta-arvaamaton sanan ehdottomassa mielessä.

Puhutaan myös "vastuun pakenemisesta" ikäänkuin joku tietoisesti kieltäytyisi tunnistamasta niitä vaikutuksia, joita omilla toimilla on. Kun vastaan siihen, mitä on, en voi paeta vastuuta. Mutta sen sijaan voin kuvitella oman vastuuni, jolloin se ei ole vastausta mihinkään vaan ainoastaan kuvitelmani. Tätä voi ehkä pitää vastuun pakenemisena.

Puhutaan myös "vastuuttomuudesta" ikäänkuin ihminen voisi olla irrallaan siitä, mitä on. Vastuuttomuus voi olla aktiivista, jolloin ihminen vastustaa vastuutaan, tai passiivista, jolloin hän ei yksinkertaisesti tunnista, mihin hänen pitäisi vastata. Molemmat ovat mahdollisia, mutta aktiivisessa vastuuttomuudessa on joka tapauksessa kyse vastaamisesta ja passiivisessa on kyse tunnistamisongelmasta.

Nämä ja vastaavat kielikuvat ovat havainnollisia oikein ymmärrettyinä mutta samalla ne - kaikkien kielikuvien tavoin - ovat monitulkintaisia. Näiden käyttämisen puhuttaessa vastuun ongelmasta ei ole perusteltua, jollei samalla tarkoin rajata merkityksiä.

Mitä aids on?

Immuunikato on ihmisen fysiologinen tila, jonka aiheuttaa nykytietämyksen mukaan

hi-virus. Virus saa aikaan immuunivasteen romahtamisen ja ihminen altistuu sairauksille, jotka eivät tavanomaisesti aiheuta edes oireilua. Aids on tämän kompleksisen tilan yleisnimitys. Hi-viruksen voi saada lukuisilla eri tavoilla, mutta tartunta edellyttää ruumiin nesteiden joutumista alttiiksi viruksen siirtymiselle (veren, hien, liman). Tämä taas tapahtuu useimmiten limakalvojen kautta, joiden pienet haavaumat ovat tyypillisiä tartuntapintoja. Limakalvokontaktit liittyvät usein seksiin ja eri limakalvot ovat eri tavoin herkkiä haavautumaan (herkimmästä päästä ovat peräsuoli ja virtsaputken pää, kestävämpiä ovat suun, silmien ja nenän limakalvot ja emätin). Muut yleiset tartuntatavat liittyvät verensiirtoon ja suonensisäisiin injektioihin (esi-

merkiksi heroisiin ottamisessa), joissa ihminen voi saada suuria määriä virusta, samoin haavojen koskettamiseen, jossa kyse on pienistä määristä mutta tuoreesta siirrosta, ja satunnaisen pienistä määristä on kyse kun käytetään yhteisiä teräaseita (sakset, partaterät, kynsileikurit), hammasharjoja ja silmätipappuljoja.

Sosiaalinen sairaus uhkaa perhettä

Aids on yksittäistä ihmistä kokonaisuena koskeva oire- ja tautiyhtymä. Mutta aids on myös sosiaalinen tila, joka koskettaa eri tavoin eri ihmisiä. Aids koskee erityisesti niitä, jotka eivät noudata 1920-luvulla vakiintunutta keskiluokan perheinstituutiota, johon kuuluu ajatus eksklusiivisesta ydinperheestä ja "heteroseksuaalisesta nautinnosta", joka on rajattu perheen sisälle. Tätä instituutiota varten muotoiltiin ajatus vastuusta uudelleen: vastuu tarkoittaa sellaiseen toimintaan pitäytymistä, joka ei uhkaa ydinperheen asemaa. Näin on ollut mahdollista uuden taudin alusta lähtien osoittaa, että aids koskettaa vain niitä ihmisiä, jotka tavalla tai toisella ovat olleet "vastuuttomia". Seurauksena on sairaus.

Sosiaalisen luonteensa vuoksi aids on koettu erityisen ongelmalliseksi vastuun osalta. Koska siihen sairastuvat pääasiassa "vastuuttomat" ihmiset, on erityisen tärkeää korostaa, että nämä ihmiset tämän rangais- tuksen, siis sairauden, saatuaan ymmärtävät, että heidän on nyt viimein ryhdyttävä "vastuullisiksi". Opetus on ollut riittävä. Vastuulla on tarkoitettu pidättäytymistä toimista, joiden seurauksena sairaus saataisi siirtyä perheinstituution sisälle.

Perheinstituution ulkopuolella ovat köyhät, sosiaalista stigmaa kantavat vähemmis-

töt, huumeiden "orjat" ja vähemmistö- kulttuureihin kuuluvat (etniset ryhmät, alkuperäiskansat). Vaikka nämä useasti yrittävät matkia keskiluokan elintapoja, nämä ryhmät kuitenkin epäonnistuvat yrityksessään, koska toimivat "vastuuttomasti": he eivät vastaa keskiluokan rajamaan todellisuuteen, koska eivät yleensä tunnista sitä. Yleisen moraalin kohdalla tämä tarkoittaa osallistumattomuutta keskiluokan kaksinaismoraaliin ja samalla nautinto-moraalin viemistä toiminnassa loppuun asti. Seksin osalta tämä on tarkoittanut luopumista lisääntymisen simuloimisesta ja seksuaalisen nautinnan ottamista koko ihmisestä (oraali- ja anaaliseksiä monien ja kaikkia sukupuolia edustavien ihmisten kanssa).

Sosiaalisena sairautena (tai syntinä) aids on nostanut näkyväksi, kuinka vaillinaisesti onnistui Sigmund Freudin (ja Havelock Ellisin ja Richard von Krafft-Ebingin) yritys siirtää meidät porvarillisesta lisääntymis-moraalista keskiluokan nautinto-moraaliin. Nautinto-moraali tuli hyväksyttäväksi, mikäli se toteutui perheinstituution sisällä eli lisääntymis-moraalin yksikössä. Muissa muodoissa seksi jäi edelleen sairaudeksi kuten se oli ollut synty lisääntymis-moraalissa. Esimerkiksi Websterin sanakirja vuodelta 1923 seuraa Havelock Ellisiä ja kirjoittaa, että heteroseksuaalisuus on seksuaalisuuden vinoutuma, jossa kiinnostuksen kohteena on vain vastakkainen sukupuoli.¹ Jos kiinnostus on sukupuolissa (siis seksissä), kyse on vinoutumasta (perversiosta, kuten nykyisin sanoisimme.).

Käsitteet "heteroseksuaalisuus" ja "homoseksuaalisuus" ovat kuvaamassa tällaisia perversioita, joissa ihminen määrittyy seksin kautta. Keskiluokka katsoo määrättyvänsä perheen kautta ja siinä saavutettujen saavutusten sekä uransa kautta. Seksuaalisuudella ei tässä maailmassa ole mitään erityistä merkitystä, koska se ei koskaan ole julkista eikä sitä voida tehdä todellisesti julkiseksi. Näin ollen nämä käsitteet eivät koske muita kuin perheinstituution ulkopuolella olevia, jotka ovat kaikki perverssejä.

Mille vastuun voi tässä perustaa?

Vastaaminen maailmalle edellyttää, että maailma on rajattu käsitettävällä tavalla.

Mikäli keskiluokan ydinperhe-ajatus rajaa maailman tavalla, joka on käsittämättömän suurelle joukolle ihmisiä, on hyvin vaikea ymmärtää, kuinka tällaisessa tilanteessa voisi syntyä yksi ja yhtenäinen käsitys vastuusta.

Arvojärjestys kuvaamassa vastuuta

Myös arvojärjestyksillä on vaikutusta vas-

tuun tunnistamisessa. Riippuen siitä, mikä on tärkeämpää, asetamme myös vastuu-järjestyksiä. Kun sanomme, että aidsin aikakaudella jokaisen on kannettava vastuunsa omasta ja toisen terveydestä, arvo-järjestykseksi asetuu, että elämä ja terveys ovat tärkeämpiä kuin nautinto ja spontaanisuus. Tämä sopii hyvin yhteen yleisen kulttuurisen ajattelun kanssa: elämä on tärkeä ja enemmän elämää on parempi kuin vähemmän elämää.

Elämän määrä ja laatu ovat selvästi osoittautuneet vaikeasti erotettaviksi.

Kun ihmisen elinikä pystyttiin dramaattisesti pidentämään (penisilliinin keksimisen, epidemiologisen tutkimuksen ja ravitsemusopin kehittymisen avulla), uudeksi päämääräksi tuli elämän pidentäminen. Sama ilmiö toteutui pyrkimyksessä poistaa lapsikuolleisuus. Kummassakaan tapauksessa ei tarkemmin pohdittu, mihin pidentäminen - ja monen kohdalla saman lisääminen - perustuu ja mihin se johtaa. Nykyisin tiedämme, että se johtaa demensiaan, oman elämän hallinnan noloon menettämiseen ja inhimillisen arvokuuden katoamiseen monen elämän loppuvaiheessa. Lapsikuolleisuuden poistamisena se tuotti mittavan ja ratkaisemattoman väestöräjähdyksen ja pysyvän nälänhädän.

Elämän kunnioittaminen, jonka tunemme periaatteena buddhalaisuudessa ja hindulaisuudessa, ei ole historiansa aikana johtanut metodiseen elämän pidentämiseen. Syykin on selvä: elämän kunnioittaminen sen kaikissa muodoissa ei voi tarkoittaa yhden tietyn elämän pituuden arvostamista. Kunnioittaminen tarkoittaa ainoastaan, ettei riistä toiselta hänellä jo olevaa mahdollisuutta toteutua tänään.

Olemme joutuneet, väkisininkin, pohtimaan nykyisessä tilanteessa ihmisen arvokkuutta, ihmisen integriteettiä ja toisen vastuuta näiden turvaamisessa. Tämäkin tilanne on outo. Ihmisen arvokkuuden pitäisi olla taattu perinteemme vuoksi: kristillinen ajattelu takaa kuolemattoman sielun omistavalle jumalan kuvalle ehdottoman arvokkuuden. Tämä ajatus on tosin tuhottu Kirkon tekemien lukuisten ihmisen uudelleenmäärittelyjen kautta, joissa on hyväksytty kaikenlainen ihmisen alentaminen.

Nykyisin integriteetti, eheys ja itsemääräämisoikeus ovat Valtion eri tavoin säätelemä piirteitä, ja näissä sääteilyissä käsitteiden merkitykset ovat hämärtyneet. Lopputuloksena on Kirkon ja Valtion henkisesti ja moraalisesti holhoama alamainen, joka on ilahtunut siitä, että voi elää ja saa vieläpä samaa elämää vähän lisää.

Keskustelu, jota on käyty terveydenhuollon piirissä näistä arvokkuutta koskevista kysymyksistä, kun on pohdittu hoitomuotojen, eutanasian, abortin ja itseaiheutettujen defektien merkitystä, ei ole

selventänyt kuvaa. Kuva pysyy hämäränä, koska keskustelussa ei pystytä tekemään eroa elämän määrällisten tekijöiden ja laadun välillä.

Niin kauan kun keskustelussa voittaa elämän määrä - aina vähän lisää samaa elämää kaikille - keskustelu ei voi päästä itse ongelmaan: mikä on todellinen arvojärjestys, jonka mukaan ihmisen vastuu itsestään ja meidän muiden vastuu hänestä olisi ymmärrettävä.

Historiallinen kummajainen

Lisäntymis-seksi, joka elätti porvarillista yhteiskuntamoraalia (ja tuli osaksi sosialistista ja sosialidemokraattista moraalia), piti tärkeänä suurta määrää lapsia ja pitkää elämää. Tälle oli yhteiskunnalliset syynsä. Tässä ajattelutavassa oli tärkeää, että muut elämän piirteet alistettiin lisääntymisseksille: nautinto, ilo, vaihtelu ja muuttuminen olivat hyviä vain jos ne pysyivät osana lisääntymis-seksiä. Seksi ei edes ole esillä tässä ajattelutavassa: mittatikut ovat avioliitto, perhe, puhtaus ja terveys.

Kun 1920-luvulla otettiin käyttöön uusi ajattelutapa ja keksittiin hetero-seksuaalisuus² - ja samalla sen "vastakohta" homo-seksuaalisuus - tarkoitti tämä, että ihmisen toimia alettiin mitata seksin mukaan³. Samalla S. Freud korosti sukupuolisuuden nautinnollisuutta: vaikka ei pyrittäisi lisääntymään, ihminen nauttii; nautinto on itse asiassa mukana, jotta ihminen viitsisi ryhtyä koko puuhaan; siis: nautinto on ensisijainen. Freudin synti ei ollut, että hän puhui seksistä (libidosta, kuten medisiinisellä ajalla pitää sanoa) vaan se, että hän toi esille nautinnon ensisijaisena. Hetero-seksuaalisuus sai 1920-luvulta alkaen samoja piirteitä kuin homo-seksuaalisuuteen oli jo yhdistetty: seksiä pelkän itsekkään nautinnonhalun vuoksi, tuottamatta mitään yhteiskunnallista hyvää.⁴

Olimme siirtyneet lisääntymis-seksistä nautinto-seksiin. Olimme samalla saaneet uudet määreet ja olimme joko hetero- tai homo-seksuaaleja. Vasta tällöin alkoi lähes uskonnollinen vaino homo-seksuaaleja vastaan: normaalit ihmiset näkivät (lisääntymis-)moraalin tuhon juuri näissä ja kaivoivat esille uudelleen Mooseksen lain, nyt lääketieteen sanoin: syntyi "homoseksuaalisuuden ongelma".

Lisääntymis-moraalin muuttuminen nautinto-moraaliksi ei ollut helppoa. Nautinto on muutenkin ollut vaikeasti sijoitettavissa kristilliseen kulttuuriin, erityisesti sen reformoituihin muotoihin. Vaikka kristillisuus ei ole enää erityisen elävää - se vaikuttaa moraalissakin lähinnä zombien tavoin - se kuitenkin antaa tietyt perusehdot: tuska ja kärsimys ovat olemassa jalostumista varten. Useimmille ihmisille tämä on ainut moraaliproposito, joka heille

on opetettu. Kun seksi tuottaa sekä nautintoa (kärsimyksen vastakohta) että tuskaa (raskauksina, tauteina, puutteena), kyse on puhtaimmasta moraali-kokemuksesta, jonka peruskasvatettu kristitty pystyy tunnistamaan.

Aids nautinnon hintana

Lisääntymis-moraali yhdisti seksin ja sen tuloksen. Nautinto-moraalissa tällaista yhteyttä ei ole, mutta vakiintuneet ajattelukategoriat eivät helposti murru: nautinto tuottaa kärsimystä ja sairautta. Freudin periaatteessa hyvä yritys puhua nautinnon puolesta sisälsi kuitenkin aina nautinnon hinnan: psykoosit, neuroosit ja muut hengenelämän medisiiniset tulokset olivat tuloksena nautinnoista. Kukaan ei selvinnyt Freudin katseesta ilman näitä, mikäli elämässä oli seksiä missään muodossa, puutteena tai saamisena.

Tämä ajattelukuvio tuotti heti päätelmän, että kuolemaan johtavat taudit, erityisesti aids, ovat nautinnon tulos. Vapaan seksin myötä tulivat ilmi laajemmassa mitassa myös monet muut taudit, joista aiemmin ei tiedetty kovin paljoa. Nautinnon tulokset tulivat näkyviksi.

Vaikka on ilmeistä, että herpes, klamydia, b-hepatiitti- ja hi-virus ovat riippumattomia uudesta moraalista, vanha ajattelukategoria sai tästä uuden sisällön: nautinto tuottaa medisiinisesti määriteltävissä olevan tuloksen, joka on diagnoosina samankaltainen kuin raskaus, nimittäin siten, että sen synty on peräisin yhdynnästä.

Erityisesti hetero-seksuaaleina ulos tulleet "normaalit" ihmiset katsoivat, että "luonto" tai "jumala" on tällä nautinnon tuloksella ja sen medisiinisesti kohtalokkaalla seurauksella (sairaus, lapsettomuus, kuolema) osoittanut, että nautinto-moraali homo-seksuaalisessa mielessä on väärä tie. Erityisen tympeäksi tämän tilanteen teki hetero-seksuaalien kannalta se, että taudit tarttuivat myös heihin; tämä asetti kyseenlaiseksi eron, johon juuri oli totuttu, eron erilaisten seksuaalisten identiteettien välillä. Ainakin joku oli sekakäyttävä, koska nautinnon tulos siirtyi koskemaan kaikkia.

Aids nautinnon hintana tarkoitti vastuuliseksi tekemistä nautinnosta. Ihminen ei voi nauttia maksamatta siitä jotain: joko raskaus tai tauti. Näin nautinnosta on kannettava vastuu: on vastattava siihen, mitä nautinto on.

Syntyikö uusi keskustelu nautinnosta?

Jos lisääntymis-moraalin olennainen piirre oli terveyden ja puhtauden säilyttäminen, elämän lisääminen ja monistaminen, nautinto-moraalin kohdalla ei ehditty kunnolla keskustella, mikä on olennaista. Mutta monet käytännöt osoittavat, että

samat piirteet eivät ole enää tärkeitä. Esimerkiksi lävistäminen (piercing), joka liittyy monilla nautintoihin ja niiden erittelemiseen kokemuksessa, noudattaa selvästi omaa, lisääntymis-seksille vierasta tietään. Lävistäminen ei ole terveellistä, ei varsinkaan sukuelinten, koska lävistyshaavat joutuvat merkittävään hankaamiseen ja tulehdusvaaraan. Tämä ei kuitenkaan estä lävistämisen hankkimista, koska asian olennainen kohta on toisaalla.

Olenainen kohta tarkoittaa nautintojen eriytymistä, nautintojen erittelemistä kokemalla, kokeilemalla ja asettumalla alttiiksi nautintojen syntyiselle.

Juuri tätä keskustelua ei koskaan syntynyt. Jäi syntymättä puhetapa, jossa nautinnot itsessään olisi asetettu ensisijalle seksissä ja sen jälkeen kysytty, mitä se tarkoittaa moraalissa, muuttaako se moraalia, onko moraalilla näin mahdollinen ja mitä seksi sitten on.

Joiltain osin tällainen käytäntö ja keskustelu on tunnistettavissa. Huumeiden merkitys seksille, lävistäminen ja erityisesti sado-masokistinen seksi ja leikki ovat nostattaneet uusia kysymyksiä. Mutta mikään näistä ei ole nostanut itse asiaa pöydälle: mitä tarkoittaa muiden päämääriemme kannalta, että olemme siirtyneet nautinto-seksiin?

Vastuu nautinnon aikakaudella

Mikäli otamme vakavasti siirtymisen lisääntymisestä nautintoon, myös vastuu on otettava uudelleen esille.

Nautinnoissa etusijalla on yksilö, toisen kohtaaminen ja hetkellisyys. Mikään näistä ei ole omiaan korostamaan määrällisiä piirteitä, ei terveyttä eikä elämän määrää. Kaikki olennainen nautinnossa on pakattu lyhyeen tapaamiseen, joka toteutuu kehollisena kohtaamisena. Tämän kohtaamisen "tulokset" tai "seuraukset" eivät kuulu itse kohtaamiseen, ne eivät ole osa nautintoa. Tämä tarkoittaa myös, että mitkään "suuremmat asiat" eivät asetu samaan arvojärjestykseen nautinnon kanssa: nautintoa ei lykätä, siitä ei pidättäydytä, sitä ei mitata suhteessa muuhun.

Tällöin myös vastuu nautinnon kohdalla rajaa pois kaiken sellaisen, mikä ei tuota tai mahdollista nautintoa: seuraukset, ympäristön tai aiemmin tapahtuneen (ikään- kuin kausaali- ja kulttuurin osana). Vastuu koskee sitä hetkeä, jona nautinto on saavutettavissa. Vastuu tarkoittaa, että ryhtyessään seksiin on vastuullinen tuomaan itsensä nauttivana ja nautintoa tuottavana juuri tähän tapahtumiseen.

Mutta on selvää, että paljon muutakin tapahtuu. Ihmisillä voi olla muita vastuun alueita, joille nautinnot levittävät merkitystään. Freudin kuuluisa potilas Dora kärsi tippurista, jonka oli saanut syntymässään

ja jonka hänen isänsä oli saanut prostituoidulta. Tämä syy-seuraus -ketju oli mahdollinen medisiinisessä mielessä. Samalla tavalla nautinnosta voi olla medisiinisesti seurauksena hiv-infektio. Mutta liittyykö tämä vastuuseen?

Aids-valistuksessa on erityisesti korostettu, että jokaisen on tunnettava vastuunsa ja suojeltava itsensä ja partnerinsa mahdolliselta infektiolta. Ihmisiä on haastettu ja tuomittu tahallisesti kuoleman (tai ruumiinvamman) tuottamisesta, mikäli he ovat, tietäen oman hiv-positiivisen tilansa, saattaneet hiv-negatiivisen partnerin alttiiksi infektiolle. Tämä lain edessä vastuuseen paneminen kuvaa yleistä käsitystä.

Me siis haluamme nautintoja varmuudella ja riskittömästi. Tämäkin on vanhaa perua: puhtaat nautinnot ovat niitä, joista ei ole seurauksia⁵.

Mutta filosofit ovat tienneet, ettei tällaisia seurauksettomia, puhtaita nautintoja ole muualla kuin teoreettisessa tarkastelussa. Heti kun mukana on yksilö, siis kehollinen olento, nautinto on yksilöity, kehollinen tapa olla olemassa, joka on avoin ja altis kaikkien muiden olemassaolevien vaikutukselle. Näitä vaikutuksia ei voi ennakoida eikä sulkea tai rajata vain sen mukaan, mistä itse pitää tai ei pidä. Maailma on kokonaan ja kokonaisena paikalla.

Nautinnon eräs olennainen piirre on sen läheisyys kuoleman kanssa. Orgasmia kutsutaan "pieneksi kuolemaksi" vaikka se onkin yleensä elävöittävä. Tämä rinnastus kuitenkin kertoo, kuinka perimmäisesti alttiista tilanteesta on kyse: antautuessaan (kokonaan tai osittain) alastomana kohtamaan toisen ihmisen ilman sanoja, vain kosketuksen ja nautinnon yhdistämänä, ihminen asettuu alttiiksi toiselle ja kaikelle sille, mitä toinen tilanteeseen tuo. Ei ole tavatonta, että tällaisessa tilanteessa - kuvaannollisesti tai todellisesti - toinen iskee veitsen suojautumattomaan partneriinsa tai kuristaa tämän nautinnossa.

Tällaiset piirteet tulevat esille, kun etsitään nautinnon ominaispiirteitä. Esille eivät tule riskittömyys, varmuus, huolettomuus vaan alttius, vaara, uuden syntyminen, muuttuminen. Ainoastaan näiden läsnäollessa nautintokin on mahdollinen. Kysyttäessä leipääntyneiltä yhdessäeläjiltä, mikä pahimmin rassaa liittoa ja sen seksielämää, vastaus on aina: yllätyksellisyys, riskittömyys. Kysyttäessä, miksi "onnellisesti naimisissa olevat" etsivät syrjähyppyjä, vastaus on aina: jotta saisi jotain yllätystä, jännitystä, uutta.

Kun nautintoon yhdistetään varmuus ja riskittömyys, se katoaa. Kun nautinnossa on ladattuna sisään riski, sen nautintoarvo kasvaa, sillä se lupaa uutta. Uudesta emme voi tietää, onko se hyvää vai pahaa, mutta se on uutta.⁶

Vastuu on vastaamista maailmalle, sille, mitä eteen tulee. Tässä mielessä vastuu nautinnoissa tarkoittaa sen vastaanottamista, mitä saa, ja siihen sen antamista, mitä osaa antaa.

Aids ja vastuu

Tämän mukaan ajatellen hiv-positiivisella ei ole vastuuta niistä kumppaneistaan, jotka antautuvat hänelle eivätkä suojaa itseään.

Tilanne on vastuun osalta juuri päin vastoin kuin klassisesti on ajateltu raskauden kohdalla: nainen, joka antautuu suojaamattomaan seksiin, ei ole maksaja vaan maksaja (siis vastuun kantaja) on mies, joka uskoo naisen ehkäiseen hedelmöityksen. Tämä jälkimmäinen on arkipäivää: lukuisat nuoret parit ovat yhdessä päättäneet olla hankkimatta toistaiseksi lapsia mutta nainen tulee "yllättäen" raskaaksi heti, kun epäilee miehensä kiinnostuksen laantuneen. Kukaan ei syytä naista vaan kyse on "ihmeestä", "uudesta elämästä", jolle kaikki muut asiat uhrataan. Miestä pidetään tyhmänä ja naista sopivan juonikkaana.

Jos joku tietää olevansa hiv-positiivinen mutta ei kerro sitä partnerilleen vaikka näkee, että tämä tekee "riskitoimia" seksissä, vastuu toisesta ei osu kumpaankaan. Molemmat ovat vastuussa itsestään. Yhteinen nautinto luo omat sääntönsä, jossa molemmat riskeeraavat joka tapauksessa elämänsä, sanan täydessä merkityksessä. Nautinto-moraalissa elämä tai vähän lisää elämää tai terveys, puhtaus ja koskemattomuus eivät asetu itse nautinnon yläpuolelle, päämääriksi tai syiksi pohtia nautintoa. Nautinto on itse oma päämääränsä.

Vastuun sisällöt rakentuvat suhteesta maailmaan, jossa elämme. Toinen ihminen voi pettää minut monella eri tavalla, joista yksi voi olla vaikeneminen. Tässä mielessä aids ei muuta nautinto-moraaliin kuuluvaa vastuuta: jokaisella on vastuu vain nautinnosta. Jokainen asettaa itse vastuuhierarkiat, joita ei kuitenkaan voi vaatia yleiseksi laiksi: kukaan ei nimittäin tiedä toista paremmin etukäteen.

Viitteet:

1. Ollakseni tarkka, sanamuoto kuuluu "inversion ja "morbid sexual passion for one of the opposite sex".
2. Websterin sanakirja vuodelta 1909 kertoo tämän sanan tarkoittavan perversiota, jossa kiinnostuksen kohteena on vain toista sukupuolta edustava. Vuoden 1923 painoksessa korjataan, että kyse on taipumuksesta ja lopputulos tarkoittaa "normaalista" seksuaalisuutta.
3. Ned Katz, *The Invention of heterosexuality*. Kirjassa kuvataan sanan historia, käsitysten kehittyminen ja se uusi sosiaalinen todellisuus, jossa lopulta on osoittautunut tärkeäksi tulla ulos (coming

out) heterona (as a straight person), ettei jää epäselväksi, minkä seksuaalisuuden mukaan pitäisi tulla määritetyksi.

4. Michel Tournier käsittelee tätä aihetta nerokkaasti romaanssaan *Meteorit* alter egonsa Alexandren suulla. Alexandre pohdii, miksi porvarillinen avioliitto ja perhe on hajonnut eikä enää anna samaa tyydytystä kuin ennen. Hän päätyy ajatukseen, että heti kun hetero-seksuaalisuutta aletaan harjoittaa ikäänkuin se olisi homo-seksuaalisuutta, kaikki hetero-seksuaalisuudelle tärkeät rakennetekijät, arvot ja päämäärät katoavat ja muuttuvat irvikuvikseen. Tässä pohdinnassa voi nähdä sen muutoksen, jonka tutkijat sijoittavat suurinpiirtein 1920-luvulle ja Freudin.

5. Tällä linjalla olivat mm. Parmenides, Epikuros, Marcus Aurelius, Augustinus ja lukuisat filosofit 1600-luvulta lähtien (siis kristilliset filosofit).

6. Helsingissä 3b:n raitiovaunussa valittiin juopunut, kuinka hän ensimmäistä kertaa oli pettänyt vaimoan ja maksanut virolaiselle huoralle 500 mk kokeakseen jotain uutta, mutta sitten alkoi pelottaa eikä hän saanut kalua millään seisomaan ja nainen otti vain rahat ja mies ei saanut mitään. Sitten hän yhtäkkiä ilahui ja sanoi: "Mutta ainakin se oli ihan erilaista vaikka seisonutkaan. Se huora oli ajanut karvansa ja oli ihan pehmeä sieltä."

aina 14. tammikuuta 1997

IMAA

Kymmeniä
soittoja
vangitusta
HIV-viruksen
tartuttajasta

Helsingin rikospoliisi ja Aids-tuikeskus ovat saaneet kymmeniä yhteydenottoja hiv-tartuttajan tapauksen johdosta. Poliisi aikoo julkistaa kuvan miehestä loppuviikolla. Pelkästään rikospoliisi on saanut toistakymmentä yhteydenottoa HIV-viruksen leviämistä epäillyn amerikkalaismiehen tunteville nai-